

יער של ספרים

גלעד אוסטרובסקי

מנהל אגף הייעור, קק"ל
Gilado@kkl.org.il

החיים הנסתרים של העצים, מאת פטר וולבן, הוצאת אסיה, 2018

לפטירות להמשיך את העבודה עבורו ולהגדיל את הפתח כך שיתאים לקינון. תא הקינון הקטן מוגן מפני טורפים ומאפשר את גידול הגוזלים. כשהם פורשים כנף, מגיעים דיירי המשנה, אלה שאינם יכולים לבנות בעצה בכוחות עצמם, למשל הסיטה האירופית (ציפור קטנה מן הנקר) הבונה קינים בחורי הקינון הנטושים של הנקר. הפתח גדול מדי לצרכיה, ולכן היא מקטינה אותו בעזרת בוש המונח בשוליים של פתח הקן. לא פעם יוצרים הנקרים מספר חורים, ומבחינת העץ זוהי נקודת חולשה המסכנת אותו. ואכן, עד מהרה מגיעות הפטריות שמאיצות את תהליך הריקבון ויוצרות חללים גדולים יותר המתאימים לאירוח הלילית המצויה וחברותיה. העץ כבר לא יוכל לסגור את הפצע, ונראה שדינו נחרץ, אך הוא ממשיך להאריך חיים בד בבד עם תהליכי הריקבון שמעמיקים בתוך הגזע. העץ עדיין עומד זקוף, אך נרקב מבפנים, ומהווה בית לקהילת חיות מורכבת. מינים רבים של נמלים ופטריות מפרנסים חרקים וזוחלים הניזונים מהפרשות בתוך תוכו של העץ. העץ נחלש ולבסוף נופל, אך הוא נתן שירות טוב לקהילה. אפילו גוויית העץ, מעצם קיומה, ממשיכה להעניק שירותים חיוניים לעצים סביב ולתמוך במגוון הביולוגי העשיר ביער. כך אנו מתוודעים לעולם עשיר ומופלא הנסתר מעינינו.

בסיפור הקטן הזה עולה מסר משמעותי על ייחודו של העץ כאובייקט גדול ומסועף, מאריך ימים, בית גידול רב־ממדי הנמצא בקשרי גומלין עם מגוון מינים. לא אחת במהלך קריאת הספר הרהרתי במשמעותו של המושג 'המגוון

פטר וולבן, מחבר הספר, הוא יערן ותיק שעבר כברת דרך. את ראשית דרכו המקצועית עשה ביערנות המסחרית, והוא מעיד על עצמו שהיא צמצמה את מבטו, ושלא היה ער לממדים רבים הקיימים בחיי היער. הוא מספר שמהחל לארגן סיורים ביער, נפקחו עיניו, ותפיסתו היערנית חזרה לתקינותה. הוא החל לראות ערך רב בגזעים מעוקמים ובשורשים מוזרים, עולם ומלואו שלא היה ער לקיומו. מאז הוא מנהיג ביער שנמצא בניהולו שיטות עבודה שניתן לכנותן יערנות אקולוגית. הן נשענות על לימוד מעמיק, על התבוננות ארוכת שנים ועל הבנה שיש לצמצם את ההפרעה האנושית ביער ובכך לתרום לשגשוגו.

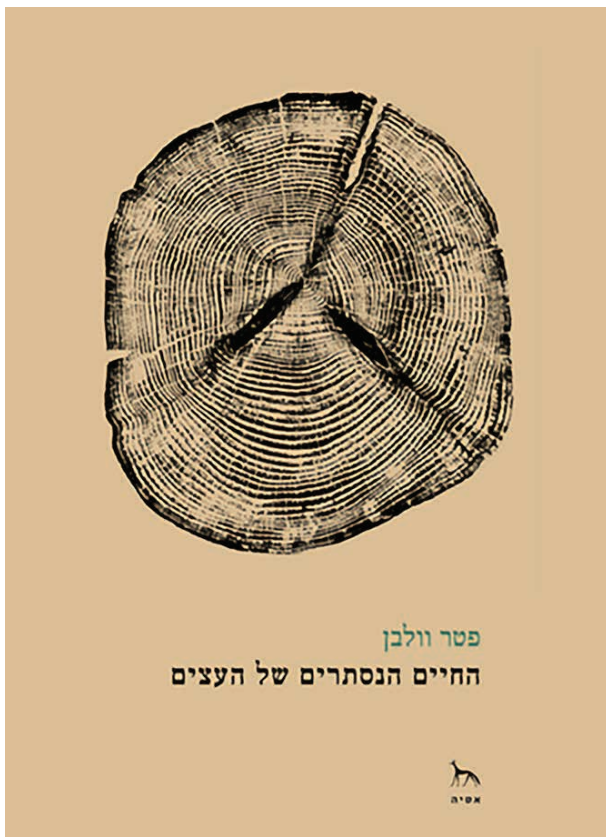
זהו איננו ספר על יערנות אקולוגית, וקסמו טמון בדבר מה אחר. וולבן מציג לנו את חיי היער בפרקים קטנים ומדויקים, ובכל אחד מהם נמסר מידע מעניין ומעשיר, שרוח של אהבת היער שזורה בו, יחד עם ידע מחקרי מעמיק והתבוננות ארוכת שנים. המילים מונחות בנעימות על הדף, מדויקות, מתבססות על מחקרים, סיורים ותצפיות לאורך שנים. ייחודו של הספר הוא בפרשנות הקהילתית שלו. לכל אורכו הוא נוקט האנשה של היער, ומדגיש את חשיבותה של "קהילת היער" המורכבת ממיני העצים ומכל עולם החי והצומח שבה. שמות הפרקים מלמדים על כך היטב: 'חברויות', 'אהבה' (בזכות המגוון הגנטי), 'עזרה סוציאלית' ועוד.

בפרק 'דיוור בריהשגה' הוא מדגים את התפיסה הקהילתית שלו, וחושף בפנינו עולם שלם של חיים וקשרי גומלין בקומות העליונות של היער. הנקר מגיע לגזע העץ כדי להכין תא קינון. הוא "קודח" בגזע ויוצר חור קטן, ואז מניח

ברמת העץ הבודד או העומד היערי מחמיץ את המבט הנופי הרחב, את הרצף היערי, ונעדרת התייחסות ליער הגדול ולתכנון היער והעבודה בו. מי שכמעט ואינו נוכח בספר הוא האדם. היערות מהווים תשתית ראשונה במעלה לפעילות אדם, והם מנוהלים באופן אקטיבי למטרות מגוונות. אם כן, מהו תפקידו של היערן? איך מתנהל ממשק היער וכיצד מגשרים על הפער בין שיטות העבודה של היערנות המסחרית לתובנות האקולוגיות? האם היער הקהילתי שהמחבר עובד בו הוא אי קטן וחריג המוקף בים של יערות מסחריים? אין לדעת. בכל אלה הספר אינו עוסק.

אך חוסרים אלה אינם מעיבים על מעלתו. הספר מזכיר לנו גם את חזון היערן כאיש רב־תחומי, כאדם שלומד ומתפתח כל חייו, עובד וקורא, פועל וחוקר. הוא תמיד נמצא בזיקה לקהילת היער ולקהילה האנושית. היערן הוא איש 'הקִמְשֶׁךְ' הארוך, הוא מבין שתמיד יביט לאחור, יראה את שגיאות העבר, וילמד מהן.

סיפורו של היער מוצג בסיפורים קטנים, היוצרים תמונה עשירה ויפה, מורכבת ונסתרת. זוהי מהותו של היער. הנופים הרחוקים של אירופה ומיני העצים הנזכרים בו (אשור, אשוחיות וכו') מעוררים את השאלה מתי יהיה לנו ספר ישראלי שכזה, בכיכובם של האלון והאלה, האורן והברוש, הקטלב והשיזף?

כריכת הספר החיים הנסתרים של הצמחים

הביולוגי, שאנו מרבים להשתמש בו ולעסוק בו. האם אנו יודעים ומכירים את מלוא התרומה של העץ למגוון הביולוגי? על פי הנהוג כיום בסקרים אקולוגיים, ניתן משקל רב למינים העשבוניים, ומספרם הרב כובש את התמונה כולה. אולם המבנה המורכב של היער, על קומותיו, יוצר תנאים מגוונים לפי כמות האור המשתנה, הלחות, הגובה מפני הקרקע ומשתנים נוספים, ונראה שעדיין אין לנו היכרות טובה מספיק עם אוכלוסיית הקומות הגבוהות. במחקר שמוזכר בספר, רוסס עץ עתיק בן 600 שנה ביערות בוואריה, ומן העץ נפלו 2,041 יצורים, מ־257 מינים שונים!

היכולת להתבונן בתהליכים המתרחשים ביער באינטואיציה יערנית היא מאפיין בולט של הספר. בלי גרפים ובלי נוסחאות וחישובים, הסיפור התמציתי והמדויק מביא איתו תובנה משמעותית. כך גם בפרק 'מיזוג אוויר עצי', שמראה כיצד היער בונה לעצמו אקלים מקומי המשרת אותו ויוצר דינמיקה המאפשרת את שגשוגו. הוא מציג תובנה מעניינת מיער מחטני ליד העיר במברג בגרמניה, הגדל בקרקע יבשה, חולית ודלה בחומרי הזנה. ביער ניטעו מעט אשורים למטרות גיוון, אך היה קשה להאמין שהם יתפתחו יפה בגלל מיעוט המשקעים ותנאי בית הגידול הקשים. הפלא ופלא, האשורים החלו לצמוח, והעלים שהשירו יצרו רקבובית שיכולה לאגור כמות מים גדולה. לחות האוויר עלתה בהדרגה בגלל הפחתה באידוי, והדבר אפשר לאשורים לצמוח יפה ולהתנשא מעל צמרות האורנים. התפתחות האשורים הגבירה את הצל, הורידה את הטמפרטורה והעלתה את כמות המים הזמינים. ההשפעה המצננת הזו, שפירושה פחות דיות של מים, נובעת בצורה ניכרת מהביומסה, נוסף על הצל. ככל שיש יותר עצה חיה ומתה ביער, כך מתעבה שכבת הרקבובית בקרקע ונאגרים יותר מים במסה הכוללת. הדיות גורר צינון, והצינון גורם בתורו להפחתה בדיות. כלומר, היער המתפתח משפיע על האקלים המקומי, מצנן אותו ומעשיר את בית הגידול.

הספר מביא בפנינו סיפורים קהילתיים נוספים של היער: קשרי שורשים, עזרה הדדית, הזדקנות ועמידות, והוא מפליג בחשיבותם של יערות עתיקים. מפעם לפעם נזכרת היערנות המסחרית, על הקשיים שהיא מציבה בפנינו, ובנקודה זו הספר נפגש עם תורת ניהול היער שלנו. מן הספר עולה מסר בזכות חשיבותן של הסבלנות, ההתערבות המושכלת, התובנה המדעית שתהליכים ביער מובנים לנו רק בטווחי זמן ארוכים של עשרות שנים ושחלק מהם אינם מובנים לנו כלל. הספר הוא שיר הלל ל'קִמְשֶׁךְ' ארוך' ולהבנת היער כמערכת אקולוגית מורכבת. אין דרך לדעת מה גורלו של עץ אחד, אלא זאת ש"הבריאות שלו תלויה ביציבותו של היער כמערכת אקולוגית". אכן, מסר חשוב המתמזג יפה עם היערנות הארץ ישראלית החדשה המתהווה כאן אצלנו בימים אלה.

וכאן עליו לציין שני דברים שהיו חסרים לי בספר. העיסוק